

הלכות תפלה סימן קיט

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ז]

דְּרוֹקָא קְדָם שְׁאָמַר "בְּרוּךְ אַתָּה ה'".

8) והוסיף העורך השלחן (סי"א) שיראה לסיים בקשתו במעין החתימה, שהרי לכתחילה צריך לסיים כל ברכה במעין החתימה קודם חתימת הברכה.

[משנ"ב ס"ק יא]

עַיִן לְקַטְנֵי בְּסִימָן קַבֵּב, בְּמִשְׁנֵה בְּרוּךְ סְעִיף־קָטָן ז, מִה שְׁנִכְתָּב שָׁמַיִם.

9) שכתב שם, שאף על פי שבסיים התפילה קודם 'יהי לרצון' הראשון אינו חמור יותר מכברכת 'שומע תפילה', ולכן יכול להוסיף שם תחנונים ואף להאריך בהם, וכמו שכתב להלן (סי"ב), אך לכתחילה נכון יותר לומר 'יהי לרצון' קודם 'אלוקי צדור'.

[משנ"ב ס"ק יג]

פְּרוּשׁ שְׂדֵלֵג הַבְּרָכָה לְגַמְרֵי־10.

10) ומיד שנוכר באמצע התפילה שדילג ברכה שלמה, כתב התהלה לרוד (סי' קכז ס"ק ו) שאסור לו להמשיך להתפלל, שהרי אם ימשיך, שאר הברכות שיברך יהיו לבטלה.

אולם אם יודע להתפלל רק חלק מהברכות [כגון שאין לו עתה סידור ואינו יודע להתפלל בעל פה], כתב לקמן (סי' תקצג ס"ק ב) וביה"ל שם סי' ר"ה (זו) שיאמר את אותן ברכות שיוודע, שעל כל פנים יש בהן בקשת רחמים [ומקיים בהן מצות תפילה מן התורה], וגם יראה להסמיכה לאיזה ברכה, כגון לברכת 'אשר יצר', כדי שתהיה הברכה סמוכה לחברתה, והוסיף, שלפי המבואר בסי' קיט ודאי שירי חובת תפילת שמונה עשרה לא יצא, ולכן כתב הגרי"ח קניבסקי (אש"י ישראל פ"ב הע' צ"א) שאם בתפילה שלאחריה יש באפשרותו להתפלל את כל התפילה, עליו להשלימה, וראה עוד מה שכתבנו לעיל (סי' קו ס"ק ד) ולקמן (סי' תקצג ס"ק ב).

ומי שמסופק אם דילג איזה ברכה, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' קו ס"ק ב).

[ביה"ל ד"ה אם דלג]

כְּגֹן שְׁלֵא חֲתָקָה פְּדִין־11.

11) ואם במקום 'רופא חולי עמו ישראל', אמר 'רופא כל בשר', הורה הגרשיז אויערבך (אש"י ישראל פ"ב הע' ק) שלא יצא, שאינה דומה ברכת 'רופא כל בשר' שהיא ברכה כללית, לברכת 'רופא חולי עמו ישראל' שתוקנו על חולי ישראל. והוסיף, שמימי אם 'תוך כדי דיבור' תיקן ואמר כהוגן, יצא ידי חובה, שנחשב שהוסיף שבח בברכה.

ואם במקום 'גואל ישראל' סיים 'גאל ישראל', כתב הגרי"ח קניבסקי (אש"י ישראל שם הע' קא) שיתכן שלא יצא ידי חובה, על פי המבואר בגמרא (פסחים ק"ג, ב): "אמר רבא קריאת שמע והלל גאל ישראל, דעלותא גואל ישראל, מאי טעמא דרחמי ניהדי, וכמו שביאר במשנ"ב לעיל (סי' סו ס"ק ג) ש"גאל ישראל" הכונה לבטולת מצרים, והיא ברכת השבת, אבל 'גואל ישראל' היא בקשה על ההווה ועל העתיד.

ואם בברכת ההודאה במקום 'הטוב שמך' וכי' סיים 'המברך את עמו ישראל בשלום', כתב הרע"ת תורה (ס"ג) בשם הא"י (בוטשאטש) שיצא ידי חובה, משום שנחשב כסגנון אחד, וימשיך 'שים שלום'. והוסיף, שמי"מ בעובדא שאירע לו כן, סיים 'ברוך אתה רחמנא הטוב שמך' וכי', וגם בברכת שים שלום סיים בנוסח זה.

ואם במקום 'המברך את עמו ישראל בשלום', אמר 'המברך את עמו ישראל באהבה', הורה הגרי"ח קניבסקי (קונטרס שאלות ומצוות להגרי"א דגור ח"ב עמ' לז) שלא יצא ידי חובה.

סימן קיט

דין הרוצה להוסיף בברכות

[משנ"ב ס"ק א]

אם צריך לפרנסה¹⁾ וכי, וְשֵׁלֵא יְהִסֵּר לְחַמוּסֵי.

1) וגם כשמתפלל עבור חברו שצריך לזה, כתב הא"י (סי' ב) שיכול לבקש בברכות האמצעיות. וראה במה שכתבנו לעיל (סי' קטז ס"ק ג) שגם על חולה שאינו מאנשי ביתו יכול לשאול בברכת 'רפאנו'.

וכשיש חולה בתוך ביתו, כתב בחידושי הר"ן (ע"ז ח, א) שאינו רשאי להמתין עד ברכת 'שומע תפילה', אלא שאם לא הזכיר בברכת 'רפאנו' מזכיר בישומע תפילה.

2) ואם מתפלל על העתיד ומטרתו להזכיר בקשות כדי לעורר את כוונת הלב, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' בא) שמוותר, וכמו שמבואר בספר חסידים (סי' קנח) שבקשת צרכיו מעוררת את הכוונה.

[משנ"ב ס"ק ב]

אין צריך להזכיר שמו.

3) ואם רוצה להזכיר את שמו בפניו, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' קטז ס"ק ג) שלדעת החתם סופר טוב לחולה שלא יזכיר את שמו. ולדעת הפרי חדש אם רוצה יכול להזכיר את שמו.

[משנ"ב ס"ק ד]

צְנִיקוּיִי. טוב להתנדות ב"שומע תפילה" וכי, בְּסִימָן קַבֵּב סְעִיף־קָטָן ח בְּשֵׁם הַחַיִּי־אָרְסֵי־6.

4) ולכן כתב לעיל (סי' קיז ס"ק טז) שבברכה זו יכול לשאול על ומטר לברכה, כיון שמתוקנת לשאול בה כל הבקשות.

5) ובימים שבהם אין אומרים תחנון, כתב המקור חיים (ס"ד ר"ה כתב) שאין להתנדות בישמע קולנו, משום שחרטת שונות מותר לומר בשבת כשאינו אומר בלשון ירדי, ומשמע שבלשון ירדי אסור. ולומר בשבת 'אלוקי עד שלא נוצרת' וכי, כתב במשנ"ב לקמן (סי' רפח ס"ק כב) שמוותר.

6) שכתב שם שנכון וראוי לכל אדם להתפלל על צרכיו ופרנסתו, ושלא תמוש התורה מפיו ורצו חרע ורעו, ושיהיו כל יוצאי חלציו עובדי ה' באמת, ושלא ימצא ח"ו פסול בורעו, וכל מה שיוודע בליבו שצריך, וכשאינו יודע לשון הקודש יאמר בלשון אשכנז. וסיים שם, שטוב יותר לקבוע את התפילות האלו בסוף התפילה, כדי שאם יצטרך לענות ליקדישי או יקדישה' יוכל לענות לאחר שיאמר 'יהי לרצון'.

[שעה"צ ס"ק ב]

ךְלֵא קְטִיז בְּסִימָן קַבֵּב סְעִיף־קָטָן כ"ז.

ז) שם כתב, שאף שרשאי להוסיף בכל ברכה מעין הברכה ובברכת 'שומע תפילה' כל מה שרוצה, מימי היינו דוקא לבקש מה שצריך לפי שעה, אבל לא להוסיף על תקנת חכמים באופן קבוע נוסח אחר. אולם אף לדעת המשנ"ב שיכול להוסיף, הורה הגרשיז אויערבך (ביצחק יקרא בהשלמות שבסופו לעמ' 289 ובהליכות שלמה תפלה פי"ח ארחות הלכה הע' 60) שמי"מ לא יתפלל בקביעות על חולה וכדו', מפני שכשאומר בכל השלש תפילות נעשה כעין גור, וגם כשנעשה בקביעות אין תפילתו תחנונים, אלא יפסיק לומר מה ואחר כך יתפלל שוב כפי הצורך. כמו כן התנגד הגרשיז אויערבך להדפיס בסידורים את הנוסחאות לבקשה שאינן מטופס הברכה.

הלכות תפלה סימן קיט קב

אינו צריך לחזור אלא (יד) לראש הברכה ששעה או שדלג, ומשם ואילך יחזור (טו) על (ו) [ו] הסדר; ד "שליח-צבור ששכח ולא אמר 'עננו' לא יחזור אפילו אם צדין לא גמר (טז) רק (ז) [ז] 'רפאנו', *ואם חזר, ברכה לבטלה (יז) היא (אלא יאמר (יח) 'עננו' ב'שומע תפלה (ס) [ס] (יט) כנחיד):

קב שראוי לומר 'רצה' בקל תפלה, ובו סעיף אחר:

א סדר לדתו וקב המיוחדת קפן ספוג

א *אומרים 'רצה' בקל התפלות, ודלא כאותם שנותנים שלא לאמרו (א) במתנת:

באר היטב

עמ"א: (ו) הסדר. והנה בשוגג אכל כמזיד צריך לחזור לתחלת י"ח כמי שסי קיד סיו, ודברי נשיי בברכות דף לז ע"א ד"ה בתחלת הברכה ששעה בה וכו' המנהיגים הקה ע"ש: (ז) רפאנו. פי' שחתם ברכת רפאנו, ואם יחזור ויאמר עננו יצטרך לומר רפאנו פעם אחרת דצ"ל על הסדר ויהיה ברכה לבטלה דאין סתורין בשביל עננו, אבל אם לא חתם רפאנו יאמר עננו ואח"כ רפאנו. והא דקטב כאן ש"ץ, משום דחיד אומר אותו בשית, ואם שכח עד אחר שצטרף שית אע"פ דלא התחיל רצה א"ל עננו עם צדן סתורין בשביל עננו, משא"כ בש"ץ אוקרה בברכה בפ"ע, ט"ו ומ"א ואחרונים דלא פ"ח: (D) כנחיד. וחתם בא"י המנהיג בכת צרה ושיח, הג"מ הבית

שער השוכה

עליו וכו'. וזהו שלא להכנסו שאלות רק אמת מללל כמו ונע אנשים, כי כמ"ד בשם מהרי"א ברובא, גם פלמדי האר"י ויל סתבו הכשית תננה קמאר: [ו] הסדר. עבתי שנסב שהכרי רש"י דף לז פסוק, וצדן בספר הרבן יצחקאל מ"ש: [ז] רפאנו. עבתי, וצדן בסנה"ג סימן הקטו שפאל ט"ס פשיע וקב לנפיש, עין שם, ותפסתא שפגנו פשיע הוא נכון: [ס] כנחיד. עבתי, ומ"ש בלא ד"ו מ"עננים, עין ש"ע דקטבנו"ג דקדק סתפשיא דלאקרו פשיח לא פשיען עשרה מהענים, וק לעצון לאקרה ברכה בפ"ע צריך ויד טהענים, עין שם, ולא ראיתי נהקין כן, ומ"ש סתרי המג"א בשם רש"י ויאמר ברכה בפ"ע אחר י"ח ונכ"ס הש"ץ כו', אין נראה כן מרע"ה הבית ופ"ח וקב"ס בא"י, וצדן לפ"ל סי"ד ו סתרי כנח"ג ע"ש:

מ"א דלא כע"ה וצ"ח בשכח"ג. ונקט' אלהו וכה פסק כע"ה ויסים רק בשומע תפלה לחוד פ"ח וכו' בתשובת רש"י ל. ואם חתם בשיח אחר פללום, רש"י מ"א. וצ"ח בסוד ס"י תקנה ד"א דאפילו כנחיד הדין המתענים כבה"כ וכאו אחר ברכת רפאנו אוקרה פשיח, ש"ג. ואם שכח גם פשיח אוקרה ברכה בפ"ע אחר פללום, רש"י מ"א. וצ"ח בסוד ס"י תקנה ד"א דאפילו כנחיד הדין כן, וזהו דלא קי"ל הכי כנחיד מ"מ בש"ץ לש לפסק כן, מ"א. וכן"ג קב בשם ש"ג דאוקרה בקב"ה אס נקד, וקמ"ש פסק דדינו כנחיד וכו' ע"ה. ואם אטר עננו קדם ראה נא

משנה ברורה

ושעה, פרוש, ששעה בה בענן שצריך לחזור מתחת זה. וצ"ח מה שכתבנו לעיל בסימן סח במשנה ברורה סעיף קטן א. ומהוהו איני בשוגג, דכמזיד צריך לחזור לתחלת שמונה-עשרה, כמו שכתוב סימן קיד סעיף י"ז: (יד) לראש הברכה. ואם נזכר בשיחתו (יז) בעוד שהוא עומד צדין בהברכה, יחזור לקום ששעה⁽¹⁶⁾ לבדו⁽¹⁷⁾: (טו) על הסדר. ואפילו אם לא נזכר עד אחר פנה ברכות, צריך לחזור ולומר קלן אחריה, שאם יאמר אותה ברכה לבדה במקום שזכר, נקצא ששעה סדרן של ברכות ולא יצא י"ד חובה, (יג) שסדר ברכות הוא מאנשי כנסת הגדולה וסמכו סדרן על התקראות: ד (טז) רק רפאנו. רוצה לומר, שפ"ס ברכת רפאנו" ואמר "ברוך אתה ה', אבל אם נזכר קדם שחתם, אפילו אם אמר "ברוך אתה", (יד) הואיל ולא אמר צדין השם⁽¹⁸⁾, חוזר ואומר "עננו" עם חתימה, ואחר זה חוזר ואומר ברכת רפאנו⁽¹⁹⁾. וכל זה בשליח-צבור, שמוקדם קביעתו לומר "עננו" הוא בין "גואל" ל"רופא", אבל כנחיד שכולל "עננו" בברכת "שומע תפלה", אם שכח לאמר "עננו", (טו) כל שפ"ס "שומע תפלה" אף שלא פתח ב"רצה", אין צריך לחזור, כדין כל דבר שאין סתורין אותו. וטעם החלוק הוא, וישם שאני, (טו) שהוא כלול תוך הברכה, וכל שפ"ס הברכה איקא בחזרתו ברכה לבטלה, מה שאין כן כאן דקבעיהו ברכה בפני עצמה, אין לבטלה, אם לא שישקרה לבדן ברכת רפאנו" עוד הפעם בשביל זה, וכל זמן שלא אמר השם של "ברוך אתה" לית ברכה לבטלה: (יז) היא. הנהג, (יח) דצ"ל עוד הפעם כדי שיהיה על הסדר, ברכת השנים אחר רפאנו", והיא ברכה לבטלה, שאין סתורין בשביל "עננו", כמו שכתוב בסימן תקסה. ואם שכח ואמר "עננו" קדם "רצה נא", דעת הפונדאברהם דצריך לומר "עננו" פעם אחר אחר "ראה נא"⁽²⁰⁾, וכן כתב בדרך-החיים, ובפר"מ מגדים נשאר כדין זה בצריך עין⁽²¹⁾. ובספר מגן-גבורים האריך בזה, ומסיק לדינא גמ"כ דאין לחזור ולומר "עננו" פעם אחרת, ואם ירצה יאמנה ב"שומע תפלה" כנחיד: (יח) "עננו" ב'שומע תפלה'. הוא הדין (יח) אם לא היה עש"ה⁽²²⁾ המתענים כבית-הכנסת⁽²³⁾ וכאו אחר ברכת רפאנו⁽²⁴⁾, יאמר ב'שומע תפלה" כנחיד. (יט) ואם התחיל השליח-צבור להפליג בקול רם וק"ו אז כבית-הכנסת עש"ה שמתענים, ואחר-כך הלכו מקצתן קדם שהתחיל השליח-צבור "עננו", לא יאמר "עננו", וטוב (כ) שיאמר אז ב'שומע תפלה"; ואם פנה התחיל "עננו" ויצאו גומרי: (יט) כנחיד. עין בדרך-החיים שפוסק דלא יחתמנה בברכה רק ב"שומע תפלה" כשאר נחיד בעלמא⁽²⁵⁾, וכן נכון דכהו יצא לכלי עלמא, עין בקמ"ד אברהם. ואם שכח גם ב"שומע תפלה", אפילו נזכר קדם שהתחיל "רצה", שוב לא יאמר, אלא יאמנה אחר שיתם "בשלוש" קדם "אלהי נצ"ר"⁽²⁶⁾, וכלא חתימה [דה"ח ושע"ה ע"ש]:

באר הלכה

בעלמא אבל לא בשחפר את ענין הברכה; וגם הלא הפנה אברהם העתיק בסימן סד את דברי הפס"מ שעה שם, וצ"ח שם ברמב"ם והקס"ף-משנה דענין הברכה הוא לעצמו; וגם הלא ענה לצ"ח לעיל בסימן נט, ורוצה לומר דיש מוכח דאם התחיל בייצור אורי שהוא עקר ענין הברכה, אף שבאמצע אמר דבר שלא מענין הברכה וצא, מה שאין כן אם חסר את עקר ענין הברכה, לא יצא אף להפונדאברהם, וכן סבב ספר-מגדים במשפחות-קוב א"ח ג, וצ"ח מה שצדדנו לעיל בסימן ק"ו סעיף ה לענין זה⁽¹⁸⁾. ב. אם אמר איהו דבר שהוא מקלקל את הברכה, כגון שאמר "של חט"ר" בימות התורה וכו' פנא. והנה כל זה הוא לפי דעת המחבר לעיל בסימן נט, אבל לפי דעת הגר"א שם, דאפילו אם לא הוזכר בתחלה כלל "יוצר אורי", עין שחתם פ"ח וצ"ח ברע"ב, נראה שהוא הדין כהא באפן הראשון אנלין פטר חטימה, וצ"ח. עין שפה מפור ענין קב"ח גליות. וצ"ח בכאר הלכה שם שכתבנו דגם דעת הרשב"א והרמב"ן קוטה דהגר"א: * ואם חזר, ברכה לבטלה היא. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו: הנהג וכו', והוא מהש"י ומגן-אברהם ושארי אחרונים, ומשמע מה דמשים "עננו" גופא לא היו פרכה לבטלה. ולא נכתי להדין, מיון דסבירא להו להפסקים ד"עננו" זה הוא כשאר "עננו" דצ"ל דקמא לן שאין סתורין אותו, אם כן אם יחזור לומר שעה, הוא ברכה לבטלה, מיון דקביעתו הוא בין "גואל" ל"רופא" ולא בין "רפאנו" לברכת השנים, אם נצריכו לומר פתח, כדאי בשם חז"ה סקרי. ואפשר דסבירא להו וכו' דקביעה תנ"ל לכחלה לומר ברכה בפני עצמה, יש בה גדיפוסתא שאמר "עננו" דלא הצריכו רק לקללה, ואם לאו יהיה קצק עלינו" זה לברכת "רפאנו" לא היינו מספקים כמה שאנו נוהגים ענה לקללה ב"שומע תפלה", כי לא עיניו תקון עלינו "שומע תפלה" רק אם חסר שאלה בברכת השנים, או להושיעלמי משיב רוח" בברכת "אתה נבחר", אבל לא אם חסר ברכה שלמה, וכמו שפסקו כל האחרונים (דלא כהפ"ד ת"ש שמקל למשלים ב"שומע תפלה" אפילו אם דלג ברכה שלמה). ואפ"י צריך עיון:

ידי שיחזרו לומר "עננו" יצטרך בהכרח לומר אחר-כך ברכת רפאנו" עוד הפעם כדי שיהיה על הסדר, ברכת השנים אחר רפאנו", והיא ברכה לבטלה, שאין סתורין בשביל "עננו", כמו שכתוב בסימן תקסה. ואם שכח ואמר "עננו" קדם "רצה נא", דעת הפונדאברהם דצריך לומר "עננו" פעם אחר אחר "ראה נא"⁽²⁰⁾, וכן כתב בדרך-החיים, ובפר"מ מגדים נשאר כדין זה בצריך עין⁽²¹⁾. ובספר מגן-גבורים האריך בזה, ומסיק לדינא גמ"כ דאין לחזור ולומר "עננו" פעם אחרת, ואם ירצה יאמנה ב"שומע תפלה" כנחיד: (יח) "עננו" ב'שומע תפלה'. הוא הדין (יח) אם לא היה עש"ה⁽²²⁾ המתענים כבית-הכנסת⁽²³⁾ וכאו אחר ברכת רפאנו⁽²⁴⁾, יאמר ב'שומע תפלה" כנחיד. (יט) ואם התחיל השליח-צבור להפליג בקול רם וק"ו אז כבית-הכנסת עש"ה שמתענים, ואחר-כך הלכו מקצתן קדם שהתחיל השליח-צבור "עננו", לא יאמר "עננו", וטוב (כ) שיאמר אז ב'שומע תפלה"; ואם פנה התחיל "עננו" ויצאו גומרי: (יט) כנחיד. עין בדרך-החיים שפוסק דלא יחתמנה בברכה רק ב"שומע תפלה" כשאר נחיד בעלמא⁽²⁵⁾, וכן נכון דכהו יצא לכלי עלמא, עין בקמ"ד אברהם. ואם שכח גם ב"שומע תפלה", אפילו נזכר קדם שהתחיל "רצה", שוב לא יאמר, אלא יאמנה אחר שיתם "בשלוש" קדם "אלהי נצ"ר"⁽²⁶⁾, וכלא חתימה [דה"ח ושע"ה ע"ש]:

א (א) במתנת. דהנהג שהם מתחילין מ'ראשי ישאל'⁽¹⁾. ועין בפר"מ מגדים שכתב, דלפי מה שנהגו עכשו בכל מקום לאמר "רצה", מקרי המדלג משנה ממשמע ששכחו חז"ל, ודינו כמו שכתב המחבר סימן קיט סעיף ג בטע"ה בברכה. ולעניות דעמי צריך עיון אם זה מקרי ברע"ב בשם טעה, ואפילו בשחירת,

שער השני

(כ) פרי מגדים, אף אם הוא מבטל⁽¹⁵⁾ ואינו יכול לחזור למקומו ואחר עומד פתחיו, בכל גוני צריך להתחיל מתחלת הברכה, וכדמוכח מההיא דבטיי ראשמשק ב'אופנים⁽¹⁶⁾, שהוקא כראש פ"ק אין עוקרין⁽¹⁷⁾ [נאות יח]: (ג) קולה י: (ד) הרה"מ: (טו) ט"ו והגר"א ושא"א: (טז) אחרונים: (יז) ט"ו וקמ"ד אברהם: (יח) אחרונים: (יט) הרה"מ החיים: (כ) הנהג אפילו לדעת השערי-השוכה דסבירא לה דאין לחזור לומר אפילו בשומע תפלה עננו כשאין עש"ה שמתענים, כנה מודה, וכל"שע"ן להרה"מ החיים גופא, עין ב⁽²⁶⁾:

הלכות תפלה סימן קיט קב

ביאורים ומוספים

ואם נזכר לאחר מכן ימשיך להתפלל ואין צורך להשלים, שיש לסמוך בזה על הגר"א וכמו שסיים הביה"ל כאן.

[משנ"ב ס"ק טז]

הואיל ולא אָמר עֲדֵין הַשֵּׁם (19) וכו', הוֹרֵר וְאוֹמֵר בְּרַכַּת "רַקֶּאנּוּ" (20),
(19) ואם נזכר לאחר 'השם', האם יאמר 'למדני חוקיך' ויחזור לומר 'ענני', כתב לעיל (סי' קיד ס"ק לב) ובביה"ל שם ס"ו ד"ה בלא, וכן משמע בשערי צדק לקמן סי' קפח ס"ק יח) שאם שכח חבר שאין צריך לחזור עליו, אם נזכר לאחר 'השם' שוב לא יאמר 'למדני חוקיך' (שיח הלכה אות ה).

(20) ואף שחזר ואומר כמה 'שמות', כתב לקמן (סי' תקפב ס"ק טז) ובשו"ע סי' תרפב ס"א) שלא נחשב שזכירם לבטלה (שדוקא ברכה נחשבת הזכרה לבטלה, מה שאין כן כשהוא דרך תפילה בלי ברכה).

[משנ"ב ס"ק יז]

אָמַר "רַאֲהָ נָא" (21) וכו', וּבְפָרְשֵׁי קְדוּשָׁה נִשְׁאָר כְּדֵין זֶה בְּצִדֵּיךְ עֵינַי (22).
(21) וביאר המג"א (סי' ז) שהברכות צריכות להיות כסדר, ואם יאמר כעת 'ראה נא' הרי אינה במקומה, משום שצריכה להיות אחרי 'סלח לנו' ולא אחרי 'ענני'.

(22) שביאר הפמ"ג (א"א ס"ק ז) שהמג"א הסתפק האם המיקום של אמירת 'ענני' מעכב וצריך לאומרו דוקא אחרי ברכת 'ראה נא', ולכן עליו לאומרו שנית אחרי 'ראה נא', או שיש לומר שכיון שאפילו אם לא אמר כלל 'ענני' אינו חוזר, מסתבר שגם מיקומו אינו מעכב, ושוב הוסיף המג"א, שאולי יש לומר שאמנם המיקום של 'ענני' אינו מעכב, אבל סדר הברכות מעכב וברכת 'ראה נא' צריכה להיות אחרי 'סלח נא', וכשאמר בינידן 'ענני' הרי עשה הפסק, אלא שכאן כבר לא יעורר שיחזור ויאמר 'ענני' אחרי 'ראה נא', שהרי לא יתקן בזה את ההפסק, וסיים הפמ"ג שלא הבין את דברי המג"א בזה.

[משנ"ב ס"ק יח]

אִם לֹא הָיוּ עֵשְׂרֵה עֲשָׂרִים הַמְּתַעֲנִים בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ (23) וְכֹאֵי אָמַר בְּרַכַּת "רַקֶּאנּוּ" (24).

(23) כאן מבואר שאם אין עשרה מתענים לא יאמר 'ענני' בברכה בפני עצמה, וכן כתב השו"ע לקמן (סי' תקסו ס"ג), אמנם במשנ"ב שם (סי' יד) כתב שיש אומרים שכונת השו"ע היא דוקא בתענית ציבור שהקהל קיבלו על עצמם להתענות, ולא בארבעה הצומות שתיקנו חז"ל, שבהם יאמר 'ענני' אפילו כשיש רק שבעה שמתענים, ושאר המתפללים הם אנוסים בחולים וכו' שאינם יכולים להתענות.

(24) וכן אם אחד מהעשרה אינו משלים את התענית, אף שבשעת התפילה עדיין מתענה, כתב במשנ"ב (שם ס"ק טז) שלא יאמר השי"ץ 'ענני'.

ולשאל את המתפללים בתענית ציבור אם הם מתענים, כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' שמב) שאין צריך לשאול, והמטה אפרים (סי' תרב ס"י) כתב שמן הסתם יש עשרה אנשים שמתענים, כיון שהוא אחד מארבעה הצומות.

(25) ומשמע שאף שאינם מתפללים עם הציבור, מיז כיון שיש עכשיו עשרה שמתענים אפשר לומר 'ענני', וכן כתב האורח נאמן (סי' יד). והוסיף, שכן משמע בשו"ע לקמן (סי' תקסו ס"ג) שכתב שאם יש בעיר עשרה מתענים ואינם בבית כנסת אין השי"ץ אומר 'ענני', ומשמע שאם הם בבית הכנסת אפילו שאינם מתפללים עם הציבור אומר השי"ץ 'ענני'.

המשך במילואים עמוד 34

[משנ"ב ס"ק יט]

כְּמוֹ שְׂכַחְתּוֹב סִימָן קִיד קְעִיף (25).

(12) וכמו שביאר בביה"ל שם (ד"ה אבל) שאפילו אם הקלקול היה בברכות האמצעיות חזר לראש התפילה, כיון שכל הי"ח ברכות נאמרו כסדר, וכולן חשובות כברכה אחת לענין זה.

וחולה שמחמת מחלתו מדלג תיבות שלימות בתפילתו, בפתיחת הברכה או בחתימה, הורה הגר"ש אלישיב (חשוקי חמד ברכות טו, א) שאם אינו 'פסיק רישא' מותר לו להתפלל, שהרי הוא חייב בתפילה ומנסה לקיים את חובתו, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' טז) שיכול להתפלל, שכיון שכונתו לטובה להתפלל כהלכה, אינו בגדר מוציא שם שמים לבטלה. והוסיף, שאולי יש ללמוד שאת מה שאינו אומר בדיבור יגמור על כל פנים במחשבה.

[משנ"ב ס"ק יז]

הָעוֹר לְמִקּוֹם שְׂטָעָמָה (13) לְכָרְדֵי.

(13) ואם טעה באחת משלוש הברכות הראשונות או האחרונות וכבר סיים את הברכה, כתב השו"ע לעיל (סי' קיד ס"ו) ובמשנ"ב שם ס"ק לז) שבשלוש הראשונות יחזור לראש התפילה, ובאחרונות יחזור ל'רצה'.

(14) ואם דילג ברכה שלימה משלוש הברכות הראשונות או האחרונות, ועדיין לא סיים את התפילה, הורה הגר"ש אויערבך (אשו ישראל פכ"ד הע"י קיד ופ"ב הע"י צב) שיחזור רק לאותה ברכה שדילג, כיון שדינו של דילג ברכה שונה מהדין של טעה, שנחשב כשח בעיני תפילה שחזר למקום שפסק, ואפילו אם נזכר שדילג רק לאחר כמה ברכות, וכן מבואר בשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"א סי' טז), אולם בשו"ת מהרש"ם (חיד סי' קמח) כתב שיש לפקפק על דבריו, ומיז סיים שכיון שזה ספק, מצד חשש ברכה לבטלה יחזור רק לאותה ברכה שדילג.

ואם נזכר שדילג ברכה שלימה רק לאחר שסיים את התפילה, כתב הרע"ת תורה (ס"ג) שעליו לחזור לראש התפילה.

ואם נזכר באמצע התפילה שדילג ברכה שלימה ורצה לצאת ידי חובה בכך שישמע חזרת השי"ץ, השו"ע לקמן (סי' קכד ס"י) כתב שבכל דבר שצריך לחזור בשבילו, יכול לצאת כשישמע חזרת השי"ץ, והפמ"ג (שם משנ"ב ס"ק ה) והערוך השלחן (שם ס"יז) כתבו שהוא הדין כשדילג ברכה, ובביה"ל (שם ד"ה יכו) כתב שהוא הדין בנזכר בטעותו באמצע התפילה שיכול להמתין עד שהשי"ץ יגיע לשם, וישמע ממוט. אלא שהוסיף במשנ"ב שם (סי' מו) שיש אחרונים שכתבו שמוטב שיחזור ויתפלל בעצמו, כיון שלא כל אדם יכול לכון לשמוע היטב מהשי"ץ מתחילה ועד סוף.

[שעה"צ ס"ק יב]

אָךְ אִם הוּא קְבָלָה (15) וכו', דְּאֶשְׁתַּמַּק בְּאוֹפְנֵי (16), שְׁחֹקָא בְּרֵא"ש פְּרָק אֶן עוֹמְרִין (17).

(15) דהיינו כשהוא שי"ץ.

(16) שכתב השו"ע לעיל (סי' נט ס"ה), שבזמנם שהשי"ץ היה מוציא ידי חובה בברכות קריאת שמע, אם השי"ץ אינו יכול להמשיך וצריך להעמיד אחר תחתיו, צריך השני להתחיל מתחילת הברכה.

(17) ולענין חזרת השי"ץ, התבאר בשו"ע לקמן (סי' קכו ס"ב) פרטי הדין בזה.

[ביה"ל ד"ה אם דלג]

מֵה שְׂעוֹדָה לְעִיל קְסִין קוּי קְעִיף ה' לְעֵנָן (18).

(18) שכתב בביה"ל שם (ד"ה אם לא) שאם דילג חלק מברכה שלפני ברכת 'שמע קולנו', יתכן שיכול להשלימו בברכת 'שמע קולנו',

הלכות תפלה סימן קכא קכב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק א]

ויבטיחן קיד מגן אברהם סעיף קטן ט, ובריש סימן קפז.

2) שבכל המקומות האלו מבואר במגיא שנחשב משנה מוטבע שתיקנו חכמים בברכות רק אם פתח בברכה או חתם בברכה במקום שלא תיקנו, אבל אם רק שינה בנוסח עצמו ולא אמר אותו לשון ממש שתיקנו, לא נקרא משנה מהמטבע.

סימן קכא

דיני 'מודים'

[משנ"ב ס"ק א]

לא ישקה עד שישא חלק מפיו (וכו', רענן לעיל סימן צד סעיף ב').

1) ובטעם הדבר כתב הערוך השלחן (סי' ב), שאם יורק בשעה ששוחה, נראה כאילו חיו יורק על מה שמתפלל.

2) שמבואר שם מה יעשה כשצריך לירוק באמצע שמונה עשרה.

[משנ"ב ס"ק ב]

נעשה שדרו נחש לאהר שבע שנים.

3) וטעמו מבואר בטור שזה 'מדה כנגד מדה', שהיה לו לברוע ולזקוף כנחש והוא לא עשה כן, לכן נעשה שדרו לנחש.

ומה שהחמירו בכריעה זו יותר מהכריעה בברכת אבות, כתב התורת חיים (ביק טז, א) שהכריעה בברכת ההוראה היא כדרך שאדם מודה לחבירו ששוחה בהכנעה, וכל העומד בקומה זקופה נראה ככופר בדבר.

[משנ"ב ס"ק ד]

בברכת 'הטוב שמה' (וכו', רמב"ל בסימן קיג סעיף ד').

4) ואם טעה בה ואמר מודים רבנן, כתב בשו"ת מהרש"א אלפאנדרי (חי"ב סי' ב-ג) וכן הורה הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח סכ"ח), שאם חתם את ברכת 'הטוב שמה' כדן, יצא ידי חובה, מאידך, בשו"ת לבושי מרדכי (חי"ג סי' ו) הסתפק בזה, שכיון שמסיים במודים רבנן 'ברוך אל ההודאות', יתכן שנחשב שכבר חתם את הברכה.

5) וראה שם (ס"ק יב) שהובא מחלוקת האם זקוף את עצמו קודם שאומר 'השם', ובאמירת 'השם' כבר יהיה זקוף, או שזוקף את עצמו בתיבת 'השם'.

[משנ"ב ס"ק ה]

דמקחי קשמי רשיות.

6) ואם אינו כופל ברציפות אלא מפסיק איזה זמן, כתב לעיל (סי' טא ס"ק כב) לענין כפילת תיבות בקריאת שמע, שאם ממתין איזה זמן בין הקריאה הראשונה לשניה אין משתקין אותו, ואפילו אין זה מגונה, וכתב המקור חיים (שם סי' ר"ה בשקורא) שצריך להפסיק יותר מכדי שאילת שלום.

ומטעם זה מצונו עוד דברים שאין לכופלם, שכתב ברמ"א לעיל (סי' טא ס"ב), ובמשנ"ב שם ס"ק כח) שיש להזהר לא לענות על ברכה שתי פעמים 'אמן', ועוד כתב לעיל (סי' טו ס"ק לא) שאסור לענות פעמיים 'אמת' בסוף קריאת שמע, וכשלא כיוון בפסוק 'פותח את ידך' ועליו לחזור לאומרו שנית, כתב בספר עוד יוסף חי (לבעל הבן איש חי פ' ויגש אות ח) שמטעם זה ימתין מעט, כדי שלא יראה כשתי רשות. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' טא סעיף ט-יג).

[משנ"ב ס"ק ו]

יש לחש' לדברי ראשונים.

7) ודעת החזו"א והגר"י קניבסקי (ארחות רבנו חי"ג עמ' ר"ב) שיש לומר ברכת כהנים בבית האבל, וכן כתב הגשר החיים (חי"א פ"ב אות ג ס"ק ה) שבירושלים יש שנהגו שהכהנים עולים לדוכן בבית האבל, וכמו שמבואר בשערי תשובה (סי' ב), ולנוהגים כדעה זו, כתב השערי תשובה (שם) שאם אין שם כהנים אומר השי"ץ 'אלוקינו ואלקי אבותינו ברכנו' וכו'. והגר"ח קניבסקי ביאר (ארחות רבנו שם), שמה שכתב המשנ"ב שאין אומרים 'אלקינו ואלקי אבותינו ברכנו' וכו', מונחו רק בחוץ לארץ.

ובמקומות שאומרים ברכת כהנים בבית האבל, הורה הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח דבר הלכה אות ד) שאם האבל עצמו הוא השי"ץ, נוהגים שאינו מקריא פסוקים אלו לכהנים.

סימן קכב

דינים השייכים בין שמונה עשרה ל'יהיו לרצון'

[משנ"ב ס"ק א]

על-כן צעאום עליו קבעו) וכו', בין קדם שהתחילו.

1) ואף על פי שאינו חייב לאומרם, וכמו שכתב להלן (ס"ק ו) שאף מי שרגיל לומר תחנונים, אינו חייב לאומרם בכל פעם.

2) ואפילו אם כבר אמר 'יהיו לרצון', וכמו שכתב להלן (ס"ק ה).

[משנ"ב ס"ק ב]

לומר ה'יהיו לרצון', קטר לו לענות: ומקל מקום לכתתלה יראה לנדר שלא יבוא לידי כן.

3) ואף אם כבר שמע דברים שבקדושה אלו, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ב הע' טא) שיוכל להפסיק כדי לענות עליהם.

ומי שענה ביאלוקי נצור' לדברים שבקדושה, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל שם) שאם הוסיף לאהר מכן בקשות פרטיות נחשב לו שהוכיח בתפילתו.

וכשמפסיק ביאלוקי נצור' כדי לענות לקדושה, הורה הגר"ש אלישיב (תפילה כהלכתה פ"ב הע' רמו) שאסור לו להמשיך בתפילתו בין הפסוקים של הקדושה, וכן מבואר בחיי אדם (כלל ב ס"ד) לענין העומד בקריאת שמע וברכותיה שכתב השו"ע לעיל (סי' טו ס"ג) שמפסיק לקדושה, ודעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח ס"ח) לענין העומד בפסוקי המרה, 'שטוב' לשתוק בין קדוש' וברוך' וכו' כדי שלא להפסיק בין הפסוקים, וכן כתב הגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' שמא), ומה שכתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ב הע' יז) לענין קדיש שמפסיק רק כשעונה, ביאר (בעל פה לעורכי המשנ"ב) שאין הברל בן קדיש לקדושה, ובשניהם טוב שישתוק בכלו אך אינו חייב, וראה מה שכתבנו לקמן (סי' קכד ס"ק לג).

4) ואפילו אם בגלל אמירת יהיו לרצון' לא יספיק להתחיל עמום קדושה, אך כיון שמבואר בביה"ל לקמן (סי' קכז ס"א ד"ה אלא) שכל זמן שהציבור לא סיימו נחשב שאומר עמהם, לכן יתכן שגם כאן יאמר תחילה יהיו לרצון' ואחר כך יאמר 'קדוש קדוש' וכו' (שיח הלכה אות ח).

[שעה"צ ס"ק ה]

כן משמע בס"א קכ"ד.

המשך במילואים עמוד 34

מילואים הלכות תפלה סימן קטז קיו המשך מעמוד קודם

ימוריד הגשם, כך היו מכריזים שיש לומר של ומטר, ועל הגשם כתב הירושלמי בתענית (ב, א) שהיו מכריזים רק ביום, כיון שאו הציבור נמצא, ולכן בדיעבד אם לא אמר בלילה של ומטר, אין צורך לחזור.

[משנ"ב ס"ק ח]

אָבְל קָטַר לֹשׁ בֵּי הַסֵּק לְשֶׁאֵר אֲרָצוֹת¹¹¹.

(11) ובאותם מקומות שאינם צריכים גשמים בימות החורף, הסתפק הערוך השולחן (סעיף ז-ה) בדינו של מי ששכח עם לומר של ומטר, אם עליו לחזור ולהתפלל.

ישראל, אם דעתו לחזור באותו שנה ישאל כבני ארץ ישראל, ואם דעתו לחזור לאחר מכן ישאל כבני חוץ לארץ.

ואם נמצא במקומות שאינם צריכים גשם בתקופה זו, יש לנקוט בדעת הפרי חדש שהביא המשניב, שאם דעתו לחזור באותה שנה ישאל כבני ארץ ישראל, ואם דעתו לחזור לאחר מכן ישאל כבני חוץ לארץ, גם אם אותו ובניו נמצאים בארץ ישראל.

[משנ"ב ס"ק ו]

וְכָרְעַת הַלְכוֹת קְטָנוֹת חֶלֶק אַ סִּימָן עַג, וְכָמוּ בַּחֲזָרָה, צִיָּן שְׁמִי¹¹².

(10) שכתב ההלכות קטנות, שמתברר שכשם שהיו מכריזים שיש לומר

הלכות תפלה סימן קיט קב המשך מעמוד 290

כתב שיאמר יהיו לרצון ויעננו, ויאמר שנית יהיו לרצון.

[שעה"צ ס"ק כ]

וְכִלְיִשְׁכָּן לְפַדְדֵי־הַסִּימָן מִקָּא, עַן בִּי¹¹³.

סימן קב

שְׂרָאוּי לֹמֵר 'רְצָה' בְּכָל תְּפִלָּה

[משנ"ב ס"ק א]

דְּהִינֵי שְׁמַע מִתְחִילִין מִ'רְצָה' שְׂרָאוּל¹¹⁴.

(1) וביאר הבי"ד בדעתם, שנהגו לומר 'רצה' רק בתפילות שיש בהן ברכת כהנים, שאז הכהנים עולים לדוכן.

ונהגו להוסיף בברכה זו בתפילות מוסף של יום טוב וזוהרוב לפנויך וכו', אך כשאין כהנים שעולים לדוכן, כתב לקמן (סי' קכח ס"ק קעג) שנהגים שלא לאומרו. והעיר הפאת השולחן (הלכות ארץ ישראל סי' ב אות יז ובבית ישראל סי' בד), שלכאורה בארץ ישראל שאומרים ברכת כהנים בכל יום, צריכים היו לומר וזוהרוב לפנויך כל יום ולא רק ביום טוב. וראה עוד מה שכתבנו לקמן (סי' תפח ס"ק יג).

[משנ"ב ס"ק יט]

בְּשֶׁאֵר אֲרָצוֹת יְחִיד בְּעֵלְמָא¹¹⁵ וְכוּ, אִמֵּר שְׁמַעִים "בְּשָׁלוֹם" קָדָם "אֱלֹהֵי נְצִר"¹¹⁶.

(27) ואם טעה וחתם 'הענתה בעת צרה', כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פמ"ד הע' יב) שלא יצא ידי חובת ברכת 'שומע תפילה'.

(28) ויאמרנה קודם יהיו לרצון, וכמו שכתב החסד לאלפים (סי' קיד אות ח), שהרי השייץ אינו אומר 'אלקי נצור', והכף החיים (סי' כה)

הלכות תפלה סימן קכא קכב המשך מעמוד קמו

האם מוטב לעשות כדעת הגרי"א (המובא בהע' הקודמת) כדי שהיודי יהיה בתוך התפילה.

ואם בערב יום כיפור או ביום כיפור לא אמר יהיו לרצון והגיע השייץ לקדושה, כתב המטה אפרים (שם סי' ט) שיאמר יהיו לרצון באמצע היודי ויענה קדושה.

[משנ"ב ס"ק ד]

בְּאֲמָצַע בְּרִכַּת קְרִיאַת שְׁמַע, וְהוּא הַדִּין הַקָּא¹¹⁷.

(8) ולכן מובאר שם (בסי' ובמשנ"ב ס"ק יז) שיכול להפסיק באמצע 'אלוקי נצור' כדי לענות 'אמן יהא שמיה רבא' עד 'עלמאי' (ולא ימשיך יתברך וכו'). וכן לענות אמן אחרי דאמורין בעלמא.

וקדושה, יענה 'קדוש קדוש' (עד 'כבודי', וכמובאר בחיי אדם כלל ב ס"ד) וברוך כבודי וגו'.

וברכך, כתב שם (סי' יח) שיענה 'ברוך די המבורך' וגו', וכן על 'ברכך של העולה לתורה, הוסיף (שם) שיש אומרים שגם יענה אמן בסיום ברכת העולה לתורה, וכתב התהלה לדוד (שם ס"ק ג) שמשמע שיענה גם על ברכת 'אשר בחר בנו וגם על ברכת 'אשר נתן לנו, וסיים בצ"ע.

(5) שכתב (כלל כד סכ"ז) שיש לומר יהיו לרצון קודם 'אלוקי נצור', ובהמשך דבריו (שם סכ"ז) כתב שמותר לענות קדיש וקדושה אפילו כשלא אמר יהיו לרצון, אך אם אפשר ואמר תחילה יהיו לרצון.

(6) שאף שאומרים 'אלוקי נצור' קודם יהיו לרצון, לא מוכח מה שיהיה מותר גם לענות קדיש וקדושה, ובסידור הגרי"א (תפילת שמונה עשרה, קודם 'אלוקי נצור') מובאר שלדעת הגרי"א אמירת יהיו לרצון היא גמר התפילה, ולכן כשאין בכך צורך לא יאמר יהיו לרצון קודם 'אלוקי נצור', אלא רק בסופו.

[משנ"ב ס"ק ו]

וְטוֹב לֹמֵר "יְהִי לְרָצוֹן" קָדָם הַתְּהַנּוּגִים וְאַתְרֵיהֶם¹¹⁸.

(7) ואותם האומרים תמיד יהיו לרצון קודם התחנונים, כתב לקמן (סי' תרו ס"ק טז) שגם במנחה של ערב יום כיפור ובתפילות יום כיפור יאמר יהיו לרצון קודם היודי, והגרי"ו לוינשטיין (אור יחזקאל מכתבים קצג) נהג כל השנה לומר יהיו לרצון קודם התחנונים, וכדעת המשניב, ורק בתפילות של ערב יום כיפור ושל יום כיפור הסתפק

